

ВІЛЬНА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

Орган Всеукраїнської Учительської Спілки

№ 8—9.

З М І С Т:

	стор.
Я. Щербак. До трудової єдиної школи	81
Ол. Мусиченко. Питання про єдину школу в Україні	85
Прив.-доц. В. Родников. Ідея єдиної школи в своїм першому джерелі	89
Гр. Ізаниця. На порозі нової школи	93
Ол. Гройнім. Совітська школа	100
Школа в Західній Європі й Америці. Після редакції: Ол. Мусиченка.	
І. Тижневий з'їзд англійських учителів	103
П. Чи пережила себе читанка?	104
Д-р В. Підгаєцький. Шкільні колонії у літку	107
Ів. Невеселий. Поштова дитяча шкільна скринька	112
3 життя вчительських спілок. Ол. Дорошківська. Учителівська школа	115
Ріжні звістки	120
Шкільна хроніка. Я. Чепіла. Школа і освіта на Україні	123

	стор.
С. Постернак. Постановка справи підготування учителів за часи революції в Росії та Україні	137
О. М. До історії єдиної школи на Україні	143
В. Каминський. З'їзд діячів середньої укр. школи	145
Основи будівництва вільної єдиної трудової соціалістичної школи на Україні	149
Звісні звістки	152
Критина (С. Т., С. Дорош, П. Пелех, О. Курило, Я. З., П. Горецький, С. Д., В. Родников, М. Крачук, Ол. Фадимовський, Л. Чикаленко)	159—183
Бібліографія. Прив.-доц. В. Родников. Огляд літератури по питаннях трудової школи	183
Нові книги	189
Од редакції	189
II-й З'їзд Делегатів Всеукр. Учит. Спілки 15—18 жовтня 1919 року (кінць)	33—48

Рік другий. 1918-19 шк. р.

Березень—
Квітень

Нині настав час коли творча воля педагога найде широкое поле прикладання, коли може праця його в перше вилетіть в свободну творчість, не звязану рабськими ланцюгами трудовника, і наповнить задоволенням і втіхою всю його істоту од свідомости, що він нарешті робить справжнє діло.

Аби не було вагання. Саме страшне, коли людина не певна в своїх силах, не почуває себе гідною для нового життя. Тут можливі колізії, од котрих волосся полізе в гору. Цього вагання не повинно бути. Треба зробити рішучий крок; бо визнати трудову школу єдиним справжнім засобом освіти і енергійно взятись до праці, або усунутись геть, уступити дорогу й посаду новим, сильнішим, упевненим елементам. І коли ми поставили в заголовку заклик „до трудової школи“, то ми вірили, що все учительство, як один стане на цю платформу і не стане гальмувати справи, яка диктується самим життям. Коли рання ХІ називали *школою майбутнього*, то нині це є *школою сучасною*.

Може лякає де кого те, що не можна провести цей принцип в державному масштабі; що для цього учительство не підготовлене, що будинки не пристосовані, що школу словесної науки надто важко раптом обернути в школу—лабораторію з майстернями, верстатами, досвідац, але учителі, як і народ з рабів стали вільними громадянами, вільними творцями державного тіла, і нас не лякає те, що вони не підготовлені до такого життя; ми віримо, що народ знайде потрібні йому форми, аби сама ідея стала його ідеєю, стимулом нових бажань. Так і тут потрібна ідея, потрібен стимул, а те, які форми вона прибере, нас менше всього турбує. Безумовно, що кожний буде творити по своєму, але *творити*, і це забезпечує те, що освіта народа оживе, стане життям його, культурним і цінним придбанням народа.

Помилки, невдачі—це той справжній шлях, яким знаходили кращі ідеї, здобували кращі людські цінности. Хай будуть помилки, будуть не ті доскональні трудові школи, які ми собі уявляєм, але тут буде праця жива, діяльна, творча. Тут будуть виковуватись воля, ініціатива, активність, а не безвілля, атонія духа, пасивність. Ми знаємо, що ми в періоді творчих шукань, а не механічного виконання; ми серед життя й руху, а не мертвої нерухомости. Хай школа стане педагогічною лабораторією, але ми знайдемо скорше в своїх колективних шуканнях потрібні форми, ніж чекатимемо на те, що нам предпишуть з гори, з центра.

Через власний досвід і творчість до трудової вільної школи!

Ол. Музиченко.

Питання про єдину школу на Україні¹⁾

Українському вчителству необхідно зайняти певну позицію що до розв'язання питання про єдину школу. Це питання—нове не тільки у нас, і через це його можна розв'язувати різними шляхами, бо воно ще не має традиції.

¹⁾ Конспект доповіді, читаного на 2-ому Делегатському з'їздові Всеукр. Учит. Спілки.

Моя мета зазначити коротенько лише ті пункти організації єдиної школи, які викликають суперечки, і дати вам об'єктивний матеріал для обговорення цих пунктів.

1. Перш усього треба констатувати, що ні у Франції, ні в Німеччині, ні в Англії, навіть в більшості штатів Америки, єдиної школи немає, її тільки бажать мати,—і більш всього в Німеччині. Здійснена єдина школа головним чином в дуже невеличких, але високо культурних державах—як то Данія, Швеція, Норвегія,—де легше дати єднаність школі і її організації. Отже єдиної школи немає як раз у тих народів, що більш нам відомі з боку їх шкільного строю.

2. Справедливе розв'язання справи робиться більш складним для нас ще і через те, що єдина школа залишиться тільки на папері, коли не буде обов'язковою і навіть безплатною освіти. Як що навчання не буде обов'язковим,—де які верстви населення захотять задовольнити інтереси своїх дітей по за межами єдиної школи. А справа про загальне, обов'язкове і безплатне навчання у нас стоїть на черзі, однак і досі не розв'язане.

3. Ми не можемо навіть остаточно вирішити, що ж саме треба розуміти під єдиною школою.

а. Ціла низка видатних діячів народної освіти в розумінні єдиної школи виходять з принципу здібності дитини, її талановитості: як що кожній дитині відкривається вільний шлях без перерви йти вище й вище по ступінях навчання—це і буде єдина школа, не б то така, хоч і не однакова по своїй організації школа, яка забезпечує всім без винятку верствам населення можливість переходити з одного типу школи до другого в залежності тільки од інтересу, здібності, талановитості та охоти до вчення того чи іншого учня.

б. Другі педагоги в основу єдиної школи кладуть принцип організації школи: на їх думку, єдина школа,—це одна, ґрунтовно поставлена 12—річна реальна школа, для всіх однакова, яка веде до університету.

в. Треті об'єднують перший та другий принципи і розуміють під єдиною школою таку, яка єдина по правам (краще—по відсутності прав), по своїй доступності, по обов'язковості для дітей всіх верств населення, одна по організації та програмі для усіх дітей, але тільки на першій ступні навчання, а далі дає простір індивідуальності дитини, не б то різноманітна (біфуркована, з варіантами) в різних класах.

Така школа не може мати сучасного поділу на нижчу, середню та вищу,— вона вся народня. Поділ її буде інший, який залежить не від зовнішньої організації (вона буде єдина), але від психології дитини, а саме: 1) підготовка до вивчення і 2) вивчення. На першій ступні, який бере 3, 4 чи 5 років, без системи треба лише збудувати цікавість дитини до реальних, конкретних річей, штовхати її до самостійних виходів в дійсному оточенні тих чи інших бобів цього оточення. Таким шляхом можна без зусилля й нудьги зібрати в голові дитини багато користних і цінних знань. А систематичне вивчення з 11—12 років аж до співчення університету і буде другим ступнем.

Стара школа була остільки не пристосована в своїх ступнях, що поки учень проходив нижчу або сільську двохкласову школу, він переростає і не приї-

мався до першого класу середньої, а в другий чи третій клас не міг потрапити, бо не знав чужих мов, хоч би був дуже талановитий. Нова організація єдиної школи цілком пристосована до безупинного простування дитини до кінця освіти. Це пристосування здійснюється трьома шляхами. *Перший*: всі діти проходять 7-ми—річну загальну обов'язкову школу, а далі існує 5—річна реальна школа (всього 12 років), яка і веде до університету. *Другий*: Америка виробила інший тип—8 обов'язкових років, а далі 4 (всього 12 р.), що ведуть до вищої освіти. В цій 4—річній школі учні мають право такого широкого вибору предметів, як віде, отже під одним дахом діти мають спроможність одержати або класичну, або реальну, або неофілологічну, або комерційну та іншу освіту. *Третій*: в Німеччині вироблено такого проекту: 6 років обов'язкова для усіх основа, а потім—хто не хоче вчитись, має ще два роки обов'язкового навчання, а хто хоче, ті, в залежності від охоти та здібности розходяться по різних варіантах шкіл, що однаково ведуть до університету: класичному, реальному, економічному, математичному, неофілологічному. Другий та третій шляхи відрізняються тільки тим, що одна й та ж мета досягається в другому (Америка) принципом вільного й дуже індивідуалізованого вибору предметів навчання, а в третьому (Німеччина) принципом різних варіантів, різних окремих шкіл, які, однак, задовольняючи індивідуальність дітей, усі ведуть до вищої освіти і таким чином сприяють здійсненню єдиної школи.

Цікаво, що в зв'язку з цим проектом особливе обурення проти себе викликають так звані підготовчі класи, що існують при середніх школах, або як окремі інституції. Народ вимагає скасування підготовчих класів, щоб усі діти, незалежно від верств, з яких виходять їх батьки, проходили одну і ту ж елементарну школу. Тоді не так гостро стане й питання про класові різниці. Але щоб в загальну елементарну школу всі з охотою, як то бачимо в Америці, оддали своїх дітей, ця школа повинна бути світлою, гігієнічною, з добрими вчителями і методами навчання. А такою доброю вона буде тоді, коли вона буде обов'язковою для дітей усіх верств людности. Інакше вона так і залишиться „народною“, цеб то простонародною, для бідних.

Як би ми хотіли використати німецький проект і рахувалися з українською дійсністю, що з'ясувалася на вчительських з'їздах, то дитина повинна була б починати навчання у 7 років, далі вчитись 6 років в обов'язковій школі, далі 5—6 років в необов'язковій, яка веде до університету. Хто скінчить тільки обов'язкову школу, тим буде 13 років од роду, і їм треба забезпечити систематичну й добре організовану позашкільну освіту. Цей проект має два ступні—6 р.+5—6 р.=11—12 років навчання. На запитання, чи не все одно, скільки ступнів має єдина школа, треба відповісти, що далеко не все одно. Психологічні та педагогічні принципи однаково вимагають од освіти з одного боку закінчености, з другого—преемствености. Закінченість вимагає такого оброблення матеріалу навчання, такого будування даху над матеріалами цього ступня, якого не потрібно для преемствености курсів навчання. Отже, чим менш ступнів, тим краще, бо на закінчення курсу наприкінці ступня губиться марно енергія тих учнів, що йдуть далі в вищий ступінь: для їх необхідна тільки преемственість.

Як що ми хочемо використати сучасну організацію освіти на Україні,

цеб то існування нижчої та вищої початкової школи і середньої,—тоді треба зупинитися на трьох ступнях єдиної школи: 1 ступінь—4 р. навчання, 2 ст.—3 р. та 3 ст.—4 р., всього $4+3+4=11$ років навчання, з яких перший ступінь, або два перших, цеб то 7 років—обовязкові.

Щоб практично перевести в життя єдину школу, треба перш усього негайно виробити і спочатку 1919—1920 р. ввести програм — мінімум для усіх трьох ступнів, і для цього твердо стати на ґрунт справжнього мінімуму, рішуче порвати з тою традицією, що в кількості знання бачила мету загальної освіти. В зв'язку з програмом треба вирішити й питання про час, з якого кінчається пропедевтичний курс навчання та починається систематичний, про час початку і про обовязковість чужих мов, а також про можливі варіанти на протязі третього ступня. Формула питання про чужі мови така: чи обовязкові вони взагалі, яка саме обовязкова, чи вистатать 4 р., як що починати чужу мову тільки на 3 ступні, і чи не порушиться принцип єдиної школи, як ввести мови на 2 ступні, але тільки для тих дітей, які не хочуть обмежитися двома ступнями навчання.

4. Проблема єдиної школи розв'язує питання також і професійної освіти. Досі ми весь час мали на увазі загально-освітню школу, яка має своєю метою виховання дитини, а навчання є тільки засобом. В професійній освіті навчання — навчання є метою школи, а не засобом.

Відношення між загально-освітньою та професійною школою можна збудувати методом їх сполучення, а можна одну школу надбудувати над другою. Перший шлях дешевше, він скорший, але не педагогічний, другий—бере багато часу, дорожше, але дає кращі практичні наслідки. Незручно мішати ці два принципи, краще професійну освіту цілком відокремити—будувати її поверх загально-освітньої школи на різних її ступнях. Тоді здійсниться цікава система: кожний ступінь загально-освітньої школи буде мати своїм продовженням відповідну одну-чи-двох—річну професійну школу. Хто, скажемо на приклад, скінчив перший ступінь (4 р.) загальної школи і хоче скоріш вийти в життя, той йде в відповідну професійну. Коли він через рік побачить, що він дуже здатний до технічної роботи і захотів би скінчити вищу або найвищу професійну школу, тоді він повертається назад до другого ступня загальної школи, яка доведе його до вищого ступня технічної освіти. Але така система ускладняє справу з єдиною школою, бо щоб пристосувати таким чином одну освіту до другої, треба розрахувати, скільки на район, яких саме і де саме професійних шкіл треба заснувати, щоб задовольнити тих дітей, що кінчають загальну школу, а також прийняти на увагу економічні вимоги місцевого населення, щоб використати місцеві умови. Через це треба рішуче сказати, що міністерство повинно виробити статистично обґрунтовану сітку, скласти і фінансовий і територіальний план організації шкіл, такий грандіозний план, що нагадує величезний проект Ковдорське за часи французької революції. Без цього загального плану будівля всяких шкіл, де прийдеться, приведе до того, що їх буде велика кількість, але без відповідної якості.

І от, коли справді ми матимемо мінімум матеріалу навчання, тоді школа буде справді виховальна, а виховальна є само собою й суто психологічна; психо-

логічна школа не може не брати матеріалу для навчання з рідного, оточуючого дитину життя, щоб то буде національна у високому розумінні цього слова, щоб то єдина унутрення, а не тільки по зовнішній організації.

Тоді і у нас ¹⁾ залунають великі лозунги: вмерла школа для бідних! народилась школа для народу! Вільний шлях до освіти усім талановитим та працюючим!

Київ, 1919.

Прив. доц. В. Родников.

Ідея єдиної школи в своїм першій джерелі.

Принцип „всіх навчати всьому“ вперше висловив Ян Коменський († 1670 р.). Таким чином, батько нової європейської педагогіки єсть і творець ідеї єдиної школи. В новітній час ідеї Коменського все більш і більш починають притягати до себе увагу педагогів, і історики виховання з дивуванням заважають, що нова педагогіка, власне кажучи, дає ніщо інше, як дальший розвиток принципів геніального чеського педагога. Так само стоїть справа й з ідеєю нової школи, тією ідеєю, яка обґрунтована у Коменського майже з вичерпуючою повнотою. Для нашої сучасності в цьому випадку лишається тільки одне завдання—добре зрозуміти те, що сказано Коменським.

По немирущому вислову Коменського „школи — це майстерні гуманності (humanitatis officinae) і через ці майстерні повинні пройти всі. Не тільки діти багатих або вельможних осіб, але однаково всі, вельможні й прості, багаті й убогі, хлопці й дівчата по своїх містах та містечках, селах і хуторах повинні прийматися в школи“ (Велик. Дидакт. IX, I).

Які підстави для цього?

Перш за все—глибоко демократичний принцип, яким був цілком перейнятий Коменський—рівності і рівні права всіх людей. „Всі, що родилися як люди, родилися для одної і тієї ж годовної мети, щоб бути людьми, т. т. розумними творіннями, володарями творів і точною подобою свого Творця. Через те всіх треба вести до того, щоб ті, хто присвятив себе науці, чесноті та релігії, могли корисно проводити життя на землі і як слід приготувати себе до життя по смерті. А це, звичайно, буде виконувати з тим більшим піднесенням, чим яскравіше в кожнім (із нас) буде запалено світло знання“ (В. Д. IX, 2).

Робити инакше було б несправедливо проти самої людської природи. Отже для всіх, що родилися людьми, треба виховання, бо призначення всіх їх—бути людьми, а не дикими звірями, нерозумними тваринами або грубими колодами (В. Д. VI, 10).

¹⁾ Див. Die deutsche Einheitsschule. I. Gews. 1917. Die Einheitsschule M. Meger. 1917. Deutsche Schulerziehung in Krieg und Frieden. G. Kerschensteiner, 1917. Цікаво також порівняти принципи єдиної школи з ідеями реформації народної школи в надрукованих до європейської війни проектах сучасних спартаківців К. Цеткіної та особливо Отто Рюле. Див.